

«Музыкалық колледж дарындыбалаларға арналған музыкалық
мектеп-интернат кешені» ММ-нің

Тулев Маді Курмангазыевич
«Қазақ халық аспаптар» бөлімінің
Арнайы пәндер оқытушысы

**Компьютерлік технологияларды қолдана отырып, оқушыларды халық
аспаптарында ойнауды оқытудың теориялық негіздері**

Павлодар 2025

Қазіргі уақытта домбыра ойынына үйрету әр түрлі білім беру мекемелерінде жүзеге асырылады: музыка мектептері, өнер мектептері, білім беру орталықтары мен оқу-тәрбие кешендері жанындағы үйірмелер және т. б. Қазіргі заманғы әлемдік музыка кеңістігінде лайықты және тең құқылы орын алып, халық орындаушылық жас музыканттардың бастапқы дайындығына да жаңа талаптар қояды. Домбырада орындаушылар шеберлігінің қарқынды өсуі байқалатын жағдайда, оқушыларды бағалаудың жалпы критерийлерін арттыру процесі табиғи болып табылады. Домбырада ойнауды бастапқы оқытуға басқаша қарау және оқыту процесінің өзін қарқындатудың нақты әдістерін ұсыну үшін қазіргі заманғы компьютерлік технологияларға жүгіну қажет. Ұлттық музыкаға деген қызығушылықтың артуы жағдайында, әсіресе домбырада ойнағысы келетіндер санының көбеюін атап өтуге болады. Өкінішке орай, өзге құралдармен салыстырғанда оқушылардың қазақ халық аспаптарына деген қызығушылығы әлі де жоғары емес. Бұл жағдайда оқушыларды оқыту процесінің маңызды және өзекті аспектілерін қарастыру қажет, олардың сабақтарының уәждемесі сияқты. Оқушылардың оқуға деген *уәждемесі* оқу-тәрбие процесінің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады.

Мотивация - қызметке деген құштарлық жиынтығы. Мұндай жағдайда біз іс-әрекет деп домбырада ойнауды түсінеміз.

Домбыраны оқыту әдістемесін қалыптастыру кезеңінде аспапта ойнауды оқытудың мақсаттары мен міндеттерін анықтау мәселелеріне назар аудару қажет. Бұл мақсаттар оқушы тұлғасының дамуына және оның мәдени деңгейін арттыруға оң әсер етуі тиіс. Құралды меңгеру барысында педагог оқушы мен оның ата-аналарына оқытудың мақсаттары мен перспективаларын түсіндіруі қажет.

Музыкалық мектепке және басқа да білім беру мекемелеріне келетін балалардың көпшілігі оқыту процесінде оларға қойылатын талаптардың көлемін білмейді. Оқушылар бірден мамандық бойынша, сондай-ақ басқа пәндерден үлкен жүктемемен бетпе-бет келеді. Құралды игерудегі алғашқы қадамдар өте қиын және балалар әлі үйренбеген күнделікті тәжірибені талап етеді. Білім алушылар мен олардың ата-аналары түпкілікті нәтижелерді түсінбейді және көрмейді. Сабаққа деген қызығушылықты қолдау үшін білім алушылардың мотивациясын әр түрлі тәсілдермен арттыру қажет. Әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, артық жүктемеден аулақ болу керек. Аспапта ойнау ниетінде сыныптағы ахуал, оқушы мен педагог арасындағы өзара сыйластық, оның авторитарлық әрекетіне емес, педагогтың беделіне негізделген. Бұл орайда Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, консерватория профессоры, дәулескер домбырашы Біләл Ысқақовтың: «Шәкірт бола білудің өзі-өнер. Өзінің бағытына сай келетін, жолын аша алатын, ойымен, жанымен үндес іс атқарып жүрген адамды табу, одан табандылықпен тәлім алу ғана шәкіртті шыңдайды». («Егемен Қазақстан» газеті, 24 мамыр 2019ж.) Міне, сонда ғана, концерттік қызмет пен ансамблдік тәжірибе сабаққа деген қызығушылықты арттыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, сабақты көрнекілік жағынан тартымды етуге қазіргі заманғы технологиялар: аудио және бейне техника, компьютерлік бағдарламалар, интернет және т. б. мүмкіндіктерін пайдаланған жөн.

Жоғарыда баяндалғанның негізінде әрбір оқушыда халық аспаптарына деген шынайы қызығушылық, терең түсінік және оларға деген сүйіспеншілік қалыптасады.

Баламалы әдістемелік шешімдер көп болған сайын, жалпы оқытудың жаңа жолдарын іздеу жемісті болады.

Заманауи дәуірде музыка оқытушысының рөлі айтарлықтай өзгереді. Өзінің кәсіби мәртебесін арттырудың негізгі бағыттарының бірі ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) меңгеру болып табылады. Дербес компьютердің «озық» пайдаланушысы болу, интернетте жақсы бағдар ала білу (қажетті ақпаратты тез табу, әріптестермен алмасу, барлық мүмкін болатын форумдар мен конференцияларға қатысу) – бүгінгі күннің басты талабы.

Бұл процестің нәтижесі электронды-әдістемелік әзірлемелер (ЭӘӘ), оқу құралдары және т. б. түрінде электрондық-білім беру ресурстарын (ЭБР) құру және мерзімді жаңарта білу болуы тиіс.

Бүгінгі күні білім беруде компьютерлік техниканы енгізудің келесі негізгі бағыттарын бөлу қабылданған:

- компьютерлік техниканы оқыту процесін жетілдіретін, оның сапасы мен тиімділігін арттыратын оқыту құралы ретінде пайдалану;
- компьютерлік технологияларды оқыту, өзін-өзі тану және шындық құралы ретінде қолдану;
- компьютерлік және басқа да заманауи ақпараттық технологиялар құралдарын зерттеу объектілері ретінде қарастыру;
- білім алушының шығармашылық даму құралы ретінде жаңа ақпараттық технологиялар құралдарын пайдалану;
- компьютерлік техниканы бақылау, түзету, тестілеу және психодиагностика процестерін автоматтандыру құралы ретінде қолдану;
- педагогикалық тәжірибені, әдістемелік және оқу әдебиетін беру және алу мақсатында ақпараттық технологиялар құралдарын қолдану негізінде коммуникацияны ұйымдастыру;
- интеллектуалдық бос уақытты ұйымдастыру үшін заманауи ақпараттық технологиялар құралдарын пайдалану;

Білім беру саласына заманауи ақпараттық технологиялардың енуі педагогтарға оқытудың мазмұнын, әдістері мен ұйымдастыру түрлерін сапалы өзгертуге мүмкіндік береді. Білім берудегі осы технологиялардың мақсаты ақпараттық қоғамда білім алушылардың зияткерлік мүмкіндіктерін күшейту, сондай-ақ білім беру жүйесінің барлық сатыларында оның сапасын арттыру, білім беру процесін ізгілендіру, дараландыру, қарқындалу болып табылады.

Қазір компьютерлер іс жүзінде әр үйде тұрады және балалардың көпшілігі оларды пайдаланады, бірақ негізінен бұл пайдалану, әдетте, ең жақсы сипатқа емес, кейбір жағдайларда психикалық денсаулық үшін қауіпті ойын-сауыққа әкеледі. Осылайша, компьютердің алдында көп уақыт өткізе отырып, бала өзінің шығармашылық әлеуетін іске асыру үшін, өзінің ой-өрісін кеңейту және жалпы орта деңгейді арттыру үшін, сондай-ақ үй тапсырмаларын орындауда көмекші ретінде пайдалана алмайды. Мұндай жағдайда балалар мен жасөспірімдердің бастауыш музыкалық білім беруге оқушылардың жан-жақты музыкалық дамуына ықпал ететін компьютерлік технологияларды оқытуды енгізу өте өзекті болып табылады. Егер музыкалық аспаптарда ойнауды оқыту сабақтарында компьютерлік технологияларды қолданса, оқушылардың оқу сапасы артады. Қазіргі балаларға музыкалық-ноталық кітапханаға бару немесе хрестоматиялар мен ноталық басылымдардан қандай да бір туындыларды үйрену қызықты емес. Білім алушыларға аспапта ойнау дағдыларын компьютер көмегімен игеру әлдеқайда қызықты болады, компьютерсіз игергеннен

гөрі, бұл жасөспірімдерді музыкалық өнерге баулуға мүмкіндік береді, өйткені олар уақыт өте келе аяққа барады.

Оқыту мен тәрбиелеудің негізгі міндеттері: жасөспірімдерді музыкалық өнерге баулу, оларға музыкаға деген қызығушылық пен сүйіспеншілікке баулу; білім алушыларға шығармашылық қабілеттерін, музыкалық мәдениеті мен талғамдарын дамыту үшін қажетті белгілі бір білім, білік пен практикалық дағды беру; жасөспірімдерде музыкалық-шығармашылық қызметтің әлеуметтік маңызы мен қоғамдық пайдалы сипатын ұғыну мен түсінуді қалыптастыру. Балалардың музыкалық дамуында маңыздырөлді ұжымдық ойын дағдыларын, үйлесімді есту және ырғақты дамытатын орындаушылықтың ансамбльдік түрі атқарады. Бұл жерде бала оны педагогпен немесе басқа да білім алушылармен ғана емес, сонымен қатар оқуорнының қабырғасынан тыс дербес жасай алуы маңызды.

Егер баланың сабаққа деген қызығушылығы "тұлғалық-ізденушілік" болса, оқытудың бастапқы кезеңінде алған білімі, іскерліктері мен дағдылары кейіннен неғұрлым кәсіби болып өзгеруі мүмкін. Осы кезеңде оқушы тұтынылатын ақпараттың көлемін арттыруға тырысады, зерттеуші болады. Сол деңгейде ол ноталық грамотаның негіздерін біледі, ноталар бойынша ойнай алады, жаңа, күрделі музыкалық шығармаларды талдауға, ойынның жаңа тәсілдерін игеруге үлкен қызығушылық танытады, сондай-ақ әуендер мен аккомпанементті есту арқылы таңдауға тырысады. АКТ технологиялары оқу процесін өзгертуге мүмкіндік береді және оқыту нәтижелеріне қол жеткізуде үлкен тиімділікке кепілдік береді. Компьютерлік технологияларды пайдалану оқушыларды оқытудың педагогикалық әдістерін байытады. Ақпаратты сақтау, іздеу және беру бойынша компьютерлік технологиялардың (электрондық оқу құралдары мен ғаламдық Интернет желісі) мүмкіндіктері келесі міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: сабақтың ақпараттық қанықтығын арттыру, классикалық оқу құралдарының шеңберінен шығу, олардың мазмұнын толықтыру және тереңдету.

Музыка саласында білім беруде, домбырашы ұстаз үшін оқу- тәрбие жұмысының негізгі түрі домбыра сыныбындағы сабақ(жеке сабақ) болып табылады. Оңтайлы саны – аптасына 2 академиялық сағат. Компьютерді сабақта тиімді қолдану үшін келесі әдістемелік нұсқауларды ұстану керек:

- Тақырыптың әр бөлімінің құрылымын ұстау: жаңа материалды түсіндіру, алғашқы бекіту және дағдыны пысықтау, меңгеруді бақылау.
- Сабақта педагогтың басым рөлінескеру. Түсініктеме бөлігін артық ақпаратпен жүктеп, оған анықтамалық рөл беру орынды.
- Көрнекі деңгейде оқытылатын тақырыптардың ең маңызды, негізгі сәттерін қамтитын компьютерлік оқыту бағдарламаларын пайдалану.
- Оқу материалын іріктеу кезінде негізгі дидактикалық принциптерді сақтау: балалардың қабылдауының жүйелілігі, реттілігі және қол жетімділігі.
- Күрделілік деңгейі дәстүрлі оқыту бағдарламасы бойынша оқитын балалардың мүмкіндігінен аспайтын инновациялық шығармашылық тапсырмалар кешенін қолдану.
- Оқушылардың өзіндік жұмысын жандандыру (зерттеу жұмыстары, жобалар).
- Денсаулық сақтау (оқушының компьютердегі санитарлық нормалар бойынша жұмысы 20-25 минуттан аспайды).
- Музыкалық және интеллектуалды дарынды балаларды анықтау.

Музыкалық дарындылық баланың музыкалық аспаптарды және дыбыстардың қасиеттерін (биіктігін, ұзақтығын, дыбысын, тембрін) ажырата білуінде ғана емес, сонымен қатар музыканы қоршаған әлемде және өз жанында есту және музыкада ішкі және сыртқы әлемнің бейнесін көру қабілеттері сияқты терминдерді қолдана білуде де байқалады. Ал бұған алынған білім көмектеседі. Бұл барлық сабақтардың басты міндеттері.

Аспапта ойнауды кез келген оқыту ойын кезінде домбыраның дұрыс жағдайына, оны күйге келтіруге, саусақтарды дұрыс орналастыруға арналған қарапайым сабақтан басталады. Және әрбір оқушыға жеке көзқарасқа байланысты жалғасады.

Сондықтан сабақты байыту және оны қызықты ету үшін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану орынды болады.

Мобильді құрылғыларға арналған көптеген музыкалық бағдарламалар көптеген жылдар бойы кез келген музыканттың арсеналында және балаларды музыкалық аспаптарда ойнауға үйретуде таптырмайтын құрылғылар мен құралдарды алмастырды. Ең алдымен - метроном және камертон. Бірғақты және музыкалық есту сезімін дамыту үшін қажетті аспаптар, енді кез келген гаджеттерге оңай орналастырылады және өзінің ізашарларымен салыстырғанда толық және кеңейтілген функционалы бар. Смартфонды немесе планшетті компьютер немесе ойнатқыш бағаналары арқылы үлкен тиімділік үшін қосуға болады. Бүгінгі күні аспаптарды дәл келтіру және қажетті қарқынмен ұстау бастауыш музыканттың проблемасы болып табылмайды және кез келген уақытта сыныпта, сондай-ақ кез келген алаңда және сахнада қолжетімді. Орындалатын тонның жиілігінің көрнекі жағдайы балаларға өз тыңдармандарын баптап, бақылауға ғана емес, сонымен қатар бұл процесті қызықты және тартымды ете отырып, орындаушылық аппараттың көмегімен құралды дербес құру тәсілдерін меңгеруге көмектеседі, ал метрономның күшті және әлсіз үлестерін белгілеуде екпін мен әр түрлі дыбыстық әсерлерді қолдану бұл процесті әлі де тиімді етеді.

Домбыра Домбра - Dombra Tuner дi и установить на ПК Windows

Жоспарланған музыкалық мысалдардан басқа сабақ барысында музыкалық пьесаның классикалық орындалуының аудио немесе бейнежазбасын көрсету немесе оқытылатын шығарманың баламалы нұсқасын көрсету қажеттілігі туындайды. Бұл жерде білім беру процесінде ақпаратты пайдалану мүмкіндігі педагогке Интернет желісін ұсынады. Қажетті музыкалық ресурстарды біле отырып, педагог әрқашан бұл міндетті оңай шеше алады, бұл оқушылардың музыка сабақтарына қызығушылығын қамтамасыз етеді, балаға сабақ өте маңызды, қызықты және есте қаларлық етеді. Ең үздік өнер шеберлерінің интерпретациясындағы музыкалық шығармалардың бейне

мысалдарын көру орындалатын музыкамен танысуға ғана емес, оның сахналық көрінісін, режиссерлік және қойылымдық ойды көруге мүмкіндік береді.

Сабақ барысында негізгі фактор музыкалық шығармалар мен концерттік нөмірлерді аккомпанементпен бірге дайындау болып табылады. Музыкалық аспаптарда ойнауды үйрететін көптеген мектептер фонограмма-аккомпанементке пьесаларды жаттықтыру бойынша балалармен сабақ өткізуді көздемейді. Өйткені көптеген оқу құралдары өткен уақытта жазылған, көбінесе жүз жыл бұрын. Сонымен қатар, дәстүр соншалықты күшті болды, көптеген заманауи педагогтар мен музыканттар музыканы минус фонограммасына үйрету идеясын үзілді-кесілді қабылдамайды, аккомпаниатордың орнына оркестрдің жазылған тректері қолданылады.

Музыкалық аспаптарда орындаушылық шеберліктің қазіргі заманғы мектебі өз негізінде музыкант-солист тәрбиесін білдіреді. Сондықтан оқыту процесінде жеке орындаушылық және жеке шеберлікке бағыттылығы басым. Аккомпаниаторы бар аспапта ойнағанда музыкант өзін көшбасшы ретінде сезінеді, оның қалауы бойынша аккомпанемент әрдайым орындалатын қарқында, динамикада, пьеса сипаты мен т. б. тәуелді релатқарады. Оркестрлік және ансамбльдік дайындыққа балаларды оқыту процесінде музыкалық аспаптарда ойнауда уақыт пен назар аз бөлінеді, бұл қорытындысында ұжымдық орындаушылық жоғары сапаға ие музыканттардың жетіспеушілігіне әкеледі. Бұл мәселеде де, *деко* деп аталатын минус фонограммаларын пайдалана отырып, балалармен сабақ пен сөз сөйлеудің оңрөліні ойнауға арналған. Музыкалық оқыту процесінде фонограмма-аккомпанементтерді пайдалану, әсіресе бастапқы кезеңде сабаққа деген қызығушылықты арттырып қана қоймай, сонымен қатар ұжымдық орындаушылық тәжірибесін қалыптастыру, ырғақты және динамикалық тепе-теңдікті дамыту, қарқын сезімді сезіну, үйлесімді есту, музыкалық және мәнерлілікті дамыту сияқты қажетті қасиеттер мен дағдылардың дамуына да оң ықпал етеді. Тәрбиеленушілер аккомпанементті тыңдауға және оған бағынуға, орындалатын шығармадағы өзінің оркестрлік партиясының орны мен маңызын түсінуге үйренеді, соңында орындаушылық тәртіп пен жалпы тәртіпті сезімдерін қалыптастырады. Музыкалық пьесаларды минус фонограммаға дайындағанда орындалатын жұмыстың дұрыс қарқыны үлкен маңызға ие. Сондықтан ансамбльдің немесе оқушының ноталық мәтінімен танысу кезеңінде дыбысты өңдеуге арналған арнайы бағдарламалардың көмегімен әр түрлі оқу қарқынында аккомпанементтің бірнеше нұсқаларын жасау және біртіндеп, шығарманы оқып-үйрену шамасына қарай, пьесаның метрономын белгілеуде көрсетілген бастапқы орындауға екпінді жақындату өте маңызды.

Жоғарыда айтылғандардан мультимедиялық білім беру құралдарын енгізу заманауи музыкалық педагогикада өзекті міндет болып табылады деген қорытынды жасауға болады.

Сабақ барысында шығармаларды көру және тыңдау, оқушының өз бетінше көріп, естігеніне еліктеу, ұқсату дағдыларын дамытады, олар кейіннен орындаушылық шеберліктің техникалық және көркемдік өсуіне көмектеседі. Бүгінде көптеген елдерде түрлі музыкалық аспаптарда (фортепиано, гитара, баян және т.б.) ойнауды үйрету үшін бағдарламалар бар. Бұл тізімге қазақ халық аспаптарын да қосылса дейміз. Домбыраны, қобызды және басқа да қазақ халық аспаптарын зерттеу бойынша музыкалық компьютерлік бағдарламаларды жасау оларды зерттеуге қызығушылық пен мүмкіндіктерді едәуір арттырады еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. И.В. Заболотская музыкалық білім берудегі жаңа ақпараттық технологиялар, пед. ғыл. кан. дис.: 13.00.01, Санкт-Петербург, 2000. — 196 б.
2. Қазіргі заманғы мәдени саясат контекстіндегі музыкалық білім / И.С. Кобозева // Ярославский педагогикалық хабаршысы. — 2011. — №3 I том - 295-297 б.
3. Кәсіптік музыкалық білім беру процесіне оқытудың мультимедиялық құралдарын интеграциялау / Н.С. Мошкарлова // Томск мемлекеттік педагогикалық университетінің хабаршысы. — 2011. — №4 (106). — 119-122. б.
4. Г.Р. Тараева музыкалық педагогикадағы компьютер және инновациялар. 1 кітабы: стратегиялар мен әдістемелер. - М.: «XXI классикасы» баспа үйі, 2007. — 128 б.
5. Ақпараттық және коммуникациялық технологий. studfile.net/preview/6210571/
6. Интергацияланған медиабілім музыкалық білім берудің сапасын арттыру факторы ретінде / Т. В. Надолинская / «Заманауи білім берудің әлеуметтік-мәдени доминанты» халықаралық интегративті желілік семинары 2010.
7. И.М. Красильников компьютерлік музыка студиясы: оқыту әдістемесі. — М.: Экон-информ, 2011. — 192 б.
8. П.Л. Живакин Синтезатор - болашақта жалпы музыкалық білімнің негізгі элементі // мектептегі музыка. 2005. №1. 4б.
9. Захарюта Нина Васильевна балалар тұлғасының шығармашылық әлеуетін дамытуға инновациялық көзқарас // / Адыгей мемлекеттік университетінің хабаршысы. 3 Серия: Педагогика және психология. 2009. №3. 225–232б.
10. И.М. Красильников, Н. Глаголева жалпы білім беру мектебіндегі электрондық музыкалық шығармашылық. М., 2004. 65 б.
11. Камерис Андреас. Педагог-музыкантты дайындауда музыкалық-компьютерлік білім беру тұжырымдамасын жүзеге асыру жолдары: диссертация... педагогика ғылымдарының кандидаты: 13.00.02 / Камерис Андреас; мемлекеттік пед. ун-т А.И. Герцен ат. - Санкт-Петербург, 2007.- 282 б.
12. С.П. Полозов оқытатын компьютерлік технологиялар және музыкалық білім. Саратов: Саратов баспасы. 2002. 208 б.